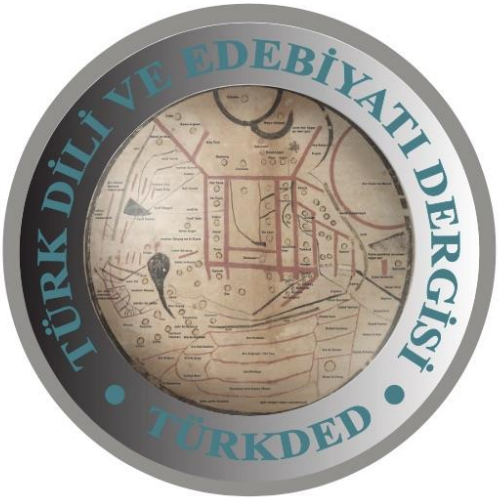


KIYIDA KALMIŞ BİR ŞAİR: HÂMİD NİZÂMÎ (BEŞKARDEŞ) VE ESERLERİ

POET LEFT ON THE EDGE: HÂMİD NİZÂMÎ (BEŞKARDEŞ) AND HIS WORKS

MEHMET SAİT ÇALKA

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Assoc. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences
Department of Turkish Language and Literature

calkamehmetsait@hotmail.com / mehmetsait.calka@erdogan.edu.tr

https://orcid.org/0000-0003-3657-9387

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-7, Aralık-December 2023 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 11.12.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 17.12.2023
Sayfa-*Pages:* 68-81.

Atıf/Citation: Çalka, Mehmet Sait, (2023). "Kıyıda Kalmış Bir Şair: Hâmid Nizâmî (Beşkardeş) ve Eserleri" *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/2: 68-81.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

KIYIDA KALMIŞ BİR ŞAİR: HÂMİD NİZÂMÎ (BEŞKARDEŞ) VE ESERLERİ[1]

Mehmet Sait ÇALKA*

Özet

Türk edebiyatında öyle şahsiyetler vardır ki, oldukça kayda değer bir sanat anlayışına ve birbirinden değerli eserlere sahip olmalarına rağmen şimdiye kadar hiç tanınmamış ve tanıtılmamıştır. Ölümlerinden sonra eserleri hakkında bilimsel çalışmalar olmayan ve âdeta unutulmuş bu ediplerin, biz araştırmacıların üzerinde bir hakkı olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla yapılacak araştırmalarla bu şahsiyetlerin biyografilerinin ortaya konması, eserlerinin gün yüzüne çıkarılması ve daha da önemlisi Türk edebiyatı literatürüne kazandırılması gerekmektedir. Şimdiye kadar hayatı ve sanatı üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış, biyografisi ortaya konmamış, eserleri üzerinde inceleme yapılmamış bir şair de 1898 yılında Mardin'de dünyaya gelmiş olan Hâmid Nizâmî'dir. Başta manzum Kur'an tercümesi olmak üzere aruzla kaleme aldığı *Tûbâ* ve *İksîr* adlı şiir kitaplarının yanı sıra piyes ve hatıra gibi türlerden edebî eserlere sahip olan bu şairin kaynaklarda hayatı hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. Bu çalışmada kaleme aldığı eserlerle, aruzla yazdığı şiirlerle döneminin ve genel olarak Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri arasında sayılabilecek bir edip olduğunu düşündüğümüz Hâmid Nizâmî'nin başta biyografisi olmak üzere eserleri üzerinde durulmuş ve sonuç kısmında bu eserlerden elde edilen tespitler ışığında edebî kişiliğine dair kanaatler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, 20. yüzyıl, Şiir, Hâmid Nizâmî, Mardin.

A POET LEFT ON THE EDGE: HÂMİD NİZÂMÎ (BEŞKARDEŞ) AND HİS WORKS

Abstract

There are such personalities in Turkish literature who have never been recognised and introduced despite having a remarkable understanding of art and valuable works. We believe that we, the researchers, have a right on these forgotten personalities whose works have not been studied after their deaths. Therefore, it is necessary to reveal the biographies of these personalities, to bring their works to light and more importantly to bring them into the literature of Turkish literature. A poet whose life and art have not been studied, whose biography has not been revealed, and whose works have not been analysed is Hâmid Nizâmî, who was born in Mardin in 1898. There is very limited information about the life of this poet, who has literary works in genres such as plays and memoirs, as well as poetry books titled *Tûbâ* and *İksîr*, which he wrote in aruz, especially his verse translation of the Qur'an. In this study, the works of Hâmid Nizâmî, who we think is a poet who can be counted among the important personalities of his period and Turkish literature in general with the works he wrote and the poems he wrote in aruz, are focused on his works, especially his biography, and in the conclusion part, opinions about his literary personality are put forward in the light of the determinations obtained from these works.

Keywords: Literature, 20th century, Poetry, Hâmid Nizâmî, Mardin.

[1] Bu çalışma, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi BAP Birimi tarafından SBA-2022-1318 koduyla desteklenen proje kapsamında hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Elmek: mehmetsait.calka@erdogan.edu.tr; calkamehmetsait@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-3657-9387

Giriş

XIX. asır ve sonrasında yani Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Anadolu sahası Türk edebiyatında konu ve şekil bakımından Batı edebiyatına bir yönelim olmuştur. Daha sonra ise Cumhuriyetle birlikte bu yönelim daha derin bir değişime doğru gitmiştir. Bu dönemde gerek değişen estetik ve şiir algısı gerekse klasik şiirin yıkılan Osmanlı cihan devletinin bakiyesi olduğuna inanılması dolayısıyla klasik şiire demode, eski ve anlaşılmaz nazarıyla bakılmıştır. Bu gerekçelerle klasik şiire pek çok şair ve araştırmacı mesafeli durmuş, hatta bu şiirin kuralları çerçevesinde şiirlerin artık yazılamaz olduğu kanaati dile getirilmiştir. Oysa çok geçmeden Yahya Kemal Beyatlı'nın *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı eserinde kaleme aldığı şiirlerle birlikte bu düşüncelerin yersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Öyle ki "*Hakkında yapılan bütün çalışmalarda Neo-klasik bir şair olarak nitelendirilen Yahya Kemal, gerek Eski Şiirin Rüzgârıyla adlı eserinde, gerekse diğer şiirlerinde divan şiirini modern bir bakış açısıyla yoğurarak ölümsüz eserler ortaya koymuştur. Yahya Kemal, Ok şiiri dışında bütün şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmıştır."* (Tonga, 2007: 773). Bu anlamda Yahya Kemal Beyatlı'nın başta rubâîleri olmak üzere gazel tarzında kaleme almış olduğu eski-yeni sentezli manzumeleri, pek çok şaire yeni ufuklar açtığını söylemek mümkündür. Zira altı asırlık bir şiir geleneğinin birikiminde var olan şiir estetiğinin gelecekte de var olması gerektiği muhakkaktı.

Bu anlamda Cumhuriyet döneminde Yahya Kemal Beyatlı'nın öncüsü olduğu klasik şiir-yeni şiir sentezli şiirler kaleme almayı, Mehmet Âkif Ersoy, Ömer Ferit Kam, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Rıfat Melül Meriç, Arif Nihat Asya, Mahir İz, Mithat Sertoğlu ve Âmil Çelebioğlu da sürdürmüştür. Daha sonra ise Nejat Sefercioğlu, Cemal Kurnaz, Mustafa Tahralı, Şahin Uçar, Nahid Aybet, Memduh Cumhur, Veysel Öksüz, Tacettin Şimşek, Ömer Demirbağ, Ahmet Tanyıldız ve daha birçokları ecdadın bizlere sunduğu ve asırların birikimden süzülen bir zevki oldukça başarılı söyleyişle devam ettirdiklerini söylemek mümkündür.

Yukarıda saydığımız şahsiyetlerden başka oldukça kayda değer bir sanat anlayışına ve eski-yeni sentezli birbirinden değerli manzumelere sahip olmalarına rağmen şimdiye kadar hiç tanınmamış ve tanıtılmamış edipler de yok değildir. Ölümlerinden sonra biyografileri ve eserleri hakkında bilimsel çalışmalar yapılmamış ve âdeta unutulmuş bu ediplerin, biz araştırmacıların üzerinde bir hakkı olduğu da muhakkaktır. Dolayısıyla yapılacak araştırmalarla bu şahsiyetlerin biyografilerinin ortaya konması, eserlerinin gün yüzüne çıkarılması ve daha da önemlisi Türk edebiyatı literatürüne kazandırılması gerekmektedir.

Şimdiye kadar hayatı ve sanatı üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış, biyografisi ortaya konmamış, eserleri üzerinde inceleme yapılmamış bir şair de Mardin'de dünyaya gelip 1898-1963 yılları arasında yaşamış, I. Dünya savaşında İngilizlere esir düşmüş bir Osmanlı subayı ve daha sonra ise Cumhuriyetin ilk bürokratlarından olan Hâmid Nizâmî'dir. Başta manzum Kur'an tercümesi olmak üzere aruzla kaleme aldığı *Tûbâ* ve *İksîr* adlı şiir kitaplarının yanı sıra piyes ve hatıra gibi türlerden edebî eserlere sahip olan Hâmid Nizâmî'nin biyografisi ve eserleri üzerinde ilk bilimsel araştırma niteliği taşıyan bu çalışmada, kaleme aldığı eserlerle, aruzla yazdığı şiirlerle döneminin ve genel olarak Türk edebiyatının önemli şahsiyetleri arasında sayılabilecek bir edip olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada başta Hâmid Nizâmî'nin biyografisi olmak üzere, eserleri üzerinde durulmuş, sonuç kısmında ise eserlerden elde edilen tespitler ışığında edebî kişiliğine dair kanaatler ortaya konmuştur. Bu bağlamda Hâmid Nizâmî'ye dair tespitleri maddeler halinde şu şekilde vermek mümkündür:

1. Şairin Hayatına Dair Tespitler

Yazılı kaynaklarda Hâmid Nizâmî'nin hayatına ve şairliğine dair çok az bilgi bulunmaktadır. Bu kısıtlı bilgilere göre, Hâmid Nizâmî,[2] 1898'de Mardin'de dünyaya gelmiştir. Babası, yaşadığı dönemde herkesçe sevilen ve sayılan simalardan İzzet Efendi, annesi de yine Mardinli bir ailenin kızı olan Peruze Hanım'dır. Asıl adının Hâmid olduğu ve Hâmid İzzet olarak kayıtlara geçtiği zabit vekili olarak 1917'de Irak Cephesi'nde savaşırken İngilizlere esir düştüğü yıllara ait Kızılay arşivinden temin edilen esir kartından öğrenilmektedir (Kızılay Arşivi, 1917). İlk öğrenimi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Hâmid Nizâmî'nin 1915'te lise eğitimini, 1936 yılında ise eski adı Ankara Adliye Hukuk Mektebi olan Ankara Hukuk Fakültesinde yüksek öğrenimini tamamladığı kaydedilmiştir. 1915-1922 yılları arasında yedek subay, 1922-1924 yılları arasında ortaokul müdürlüğü görevlerini üstlenmiştir (Milliyet Gazetesi, 1981: 4; Oktay - Bağlum, 1959: 79). Hâmid Nizâmî'in hayatına dair yazılı kaynakların verdiği bu sınırlı bilgilerden başka bu araştırmaya yön veren en önemli kaynak, hâlen hayatta olup Kanada'da yaşayan ve Hâmid Nizâmî Bey'in himayesinde büyümüş olan torunu Mehmet Necip Baltacıoğlu'dur.[3] Baltacıoğlu'nun verdiği bilgilere göre Hâmid Nizâmî'nin dedeleri Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinden Anadolu'ya göç eden Müslüman Türk boylarındandır.

1800'lü yılların başlarından 1864 yılına kadar süren Rus İmparatorluğunun Hazar ve Kafkasya'daki istila ve işgali sonucunda tahminen 1850'lerin son yıllarında Dağıstan bölgesinde küçük bir hanlığın vârisi olmasına rağmen, Hâmid Nîzâmî'nin dedesi ailesi ile birlikte Osmanlı devletine göç etmiş ve yerleştikleri yer de Mardin olmuştur. Baltacıoğlu'nun verdiği bu bilgileri Kafkasya'da 18. asırda başlayan ve yüzyıl devam eden Çerkez-Rus savaşları da teyit etmektedir (Altın, 2017: 580-591; Asan, 2016: 87; Aydın - Kaya, 2021: 223-254).

Mardin'de çok sevilen bir sima olan İzzet Bey, yine Mardinli Peruze hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Hâmid Nizâmî, Necati, Ahmet Râgıb Fuat, Ferit ve Abdülkerim adında beş erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Bu beş kardeş, babalarının adı münasebetiyle İzzetoğulları olarak tanınmış; ancak daha sonra soyadı kanunuyla birlikte Beşkardeş soyadını almışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra aile fertlerinin bir kısmı Ankara ve İstanbul'a, diğer bir kısmı ise Hatay'a göç etmiştir. Söz konusu bu kardeşlerin en büyüğü herkesçe tanınmış bir doktor olacak olan Dr. Necati (d. 1896?)'dir.[4]

Yine Hâmid Nizâmî'nin yanında büyümüş olan torunu Mehmet Necip Baltacıoğlu'nun dedesinin sohbetlerinden hareketle naklettiği bilgilere göre 1914'te, Osmanlı cihan devletinin yıkılmasıyla sonuçlanacak I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla herkes gibi Hâmid Nizâmî'nin de

[2] Hâmid Nizâmî isiminin yazımında gerek kaynaklarda gerekse kendisinin tabettiği eserlerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar Hamit Nizami, Hâmit Nizamî, Hâmid Nizâmî gibi farklılıklardır. Şairin geleneğe bağlı bir şahsiyet olması ve Osmanlı döneminde doğmuş olması dolayısıyla bu ismin Hâmid Nizâmî şeklinde kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Ancak çalışmanın kaynakça kısmında şairin eserleri hangi isimle tabedilmişse o şekilde kullanılmıştır.

[3] Hâmid Nizâmî'nin bilinmeyen pek çok yönünün yanı sıra eserlerinin tamamını kendi aile arşivinden bizimle paylaşan Mehmet Necip Baltacıoğlu'na şükranlarımızı sunuyoruz. Mehmet Necip Baltacıoğlu, 1954'te Ankara'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Ankara Koleji'nde tamamlayan Baltacıoğlu, 1975'te Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1977'de Boğaziçi Üniversitesi'nde İnşaat Mühendisliği alanında Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamıştır. Yine aynı üniversitede bilgisayar mühendisliğinde doktora öğrenimini tamamladıktan sonra 1980'de Kanada'ya giden Baltacıoğlu, orada da bilgisayar yazılımı üzerinde bir doktora daha tamamlamıştır. Kanada Ottawa Üniversitesinde yedi yıl profesörlük yapan Baltacıoğlu, bu görevinin ardından 1990 yılında yine Kanada'da bilgisayar şirketi kurmuştur. Hâlen bu şirketi hem yönetmekte hem de yazılım uzmanı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

[4] Doktor Necati olarak bilinen Necati Bey, bölge halkının ileri gelenlerinden biri olup Kurtuluş Savaşı yıllarında Mardin'i temsilen Erzurum Kongresi'ne katılmak üzere yola çıkmış ancak kongrenin bitiminden sonra Erzurum'a varabilmişlerdir (Eldem, 2021: 257; Aydın vd., 2019: 651).

hayat akışı değişmiştir. Hâmid Bey, askerlik yaşlarına gelmesi ve yüksekokul mezunu olması dolaysıyla zabit vekili (yedek subay) olarak askere alınmış ve hemen akabinde 1915'in Eylül ayında Gelibolu'ya gönderilmiştir. Çanakkale Savaşı'nın son aylarında Anzaklarla çarpışmış, savaş sırasında bir siperde İngiliz askeriyle karşılaşmış ve süngüsünü kullanarak İngiliz askerini bertaraf etmiştir. 1916 yıllarının ortalarında Hâmid Nizâmî, Irak Cephesi'ne gönderilmiş ve bu topraklarda vuku bulan Kût'ül Amâre savaşlarında Tümgeneral Charles Vere Ferrers Townshend yönetimindeki İngiliz birliklerine karşı savaşmıştır (Çalka, 2023).

Bahse konu toprakların İngilizlerden geri alınmasıyla kazanılan bu zafer, Çanakkale'nin ardından I. Dünya Savaşı'nın en büyük zaferi olma niteliği taşımıştır. Kût'ül Amâre'de Osmanlı ordusu savaşı kazanmasına rağmen İngilizler geri çekilirken pek çok yaralı Türk askerini beraberinde esir olarak götürmüştür. Bu yaralılardan biri de Hâmid Nizâmî'dir. Bu çarpışmalarda düşman kurşunuyla ağır yaralanan ve uzun süre bilincini kaybederek baygın hâlde kalan Hâmid Nizâmî, İngilizler tarafından bir gemiyle önce Hindistan'a Mumbai Limanı'na daha sonra ise Hindiçini'de Burma'ya bağlı Thatmyo[5] kasabasında bulunan esir kampına gönderilmiştir (Çalka, 2023).

Hindiçini bölgesinde Thatmyo Esir Kampı'nda kaldığına dair en net bilgileri şairin kendi şiirlerinin altına düştüğü notlardan da görmek mümkündür. Aşağıdaki şiir, Hâmid Nizâmî'nin bu kampta kaleme aldığı manzumelerdendir:

(Hindi Çini)deki Hayatımdan...
Tükenmiyor; şu siyah günlerin garîb derdi,
Sürüklüyor beni her gün harâbelerde zebûn…
Hayâtımın biricik ihtiyâcı hep bu idi:
Bu sızlayan, kanayan ömre bir şifâ ve sükûn.

Bu sızlayan, kanayan derde ey ilâhî semâ!
Harabelerde, âdemlerde bir penâh aradım.
Yazık ne çâre bulundu ne bir ümîd ne devâ!
Semâvî yurduma yıllarca muntazır yanarım.

Müyesser olmayacaksa şifâ, halâs, rehâ,
Bükâ nasîb ise yâ Rab! Bükâ olup çıkayım
Huzûra, arşa kadar bîmuhâbâ, bîpervâ,
Harâb olan bu binâ-yı vücûdu ben yakayım.

Azâba kalmadı asla tahammülüm heyhât!
Değer mi hiç çekilen ızdırâba karşı hayât?
Hindi Çini Thatmyo 18.5.1918 (Beşkardeş, 1956: 10).

[5] I. Dünya Savaşı'nda Türk esirlerinin Hindistan Burma'da kaldıkları önemli kamplardan birisi olan Thatmyo esir kampının bulunduğu Hindiçini bölgesi daha sonra Birmanya adını almış, günümüzde ise Myanmar olarak adlanmıştır. Savaş başladığında Irak cephesinden alınan Türk esirleri öncelikle Bağdat ve Basra'daki toplama kamplarında tutulmuş daha sonra da gemilerle Hindistan'a aktarılmış, oradan da Birmanya'ya (Burma) gönderilmiştir. Thatmyo Kasabası'ndaki İngiliz birliklerinin kaldığı binaların esir kampına dönüştürüldüğü ve son derece zor şartların bulunduğu bu esir kampında bulunan Türk esirlerinin sayısını tam olarak bilinmemekle birlikte 1917 sonlarında kampta 5000 Türk esirinin bulunduğu kaydedilir (Akkor, 2006: 55-63; Taşkıran, 2006: 140-170).

Mehmet Necip Baltacıoğlu'nun bizzat okuduğu ancak hâlihazırda elde mevcut olmayan Hâmid Nizâmî'nin *Hatıralar* adlı eserine göre bu esir kampının etrafında tel örgü bile bulunmamaktaydı. Zira esirlerin kaçması durumunda ormanlarda vahşi hayvanlara yem olma durumları mevcuttu. Bunun yanı sıra esir kampı yılanların bolca bulunduğu bir kamptı. Özellikle bahar mevsiminde kampın güzergâhının yılanların yumurtalarını bıraktığı bölgeye yakın olması dolayısıyla her yıl bu kamp, yılan istilasına maruz kalırdı. Bu yılanlar İngiliz subayları ile Türk esirlerin uzun uğraşlarıyla bertaraf edilirdi. Yine Hâmid Nizâmî'nin *Hatıralar* adlı eserinde verdiği bilgilere göre kampta yapacak bir şey olmadığından dolayı İngiliz subayları herkese müzik aleti dağıtmış ve esirlere müzik dersleri vermiştir. Enstrüman olarak kemanı seçen Hâmid Nizâmî, kısa sürede iyi keman çalmayı öğrenmesiyle subaylar arasında takdir edilmiştir. Yine kampta çok iyi İngilizce dersleri alan Hâmid Nizâmî, bu durum sayesinde hem ileri sevide İngilizce öğrenmiş hem de esaret kampının olumsuzluklarını bir nebze de olsa unutmuştur (Çalka, 2023).

Thatmyo esir kampında üç yıl kalan Hâmid Bey, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ve I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle diğer esir arkadaşlarıyla birlikte 1919'un Mayıs ayı içerisinde bir İngiliz ticaret gemisiyle İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul'da Harbiye Nezareti'ne (Savunma Bakanlığı) getirilen Hâmid Nizâmî ve arkadaşları burada harbiye nazırının yaverlerinden birinin önüne çıkartılmıştır. Hâmid Nizâmî ve arkadaşları muvazzaf olarak esir düştüklerinden dolayı birikmiş maaşlarını almaya haklarının olduğunu bilen yaver, bu maaşların ödenmesi için Hâmid Nizâmî'den rüşvet istemiştir. Ancak Hâmid Nizâmî bu duruma hiddetlenmiş, yavere çok ters konuşmuş ve "Bu istediğin bahşişte arkadaşlarımın kanı vardır, haramdır." diyerek maaşlarını almadan binadan çıkmıştır. Hâmid Nizâmî'nin arkasından giden görevliler Hâmid Bey'e yetişemeyince hakkında yakalama emri çıkartılmıştır. Bu haberi arkadaşlarından alan Hâmid Bey, o gece ilk önce Kadıköy ve Pendik'e gitmiş, daha sonra ise Pendik'ten bir kayıkla Yalova'ya geçmiştir. 1920'nin Ocak veya Şubat aylarında ise büyük meşakkatlerle Ankara'ya ulaşmıştır. Mehmet Necip Baltacıoğlu'na göre Ankara'ya gitmesinin sebebi muhtemelen kendisine gelen mektupları okuduktan sonra Mardin'den babasının arkadaşı ve ilk TBMM'de Mardin Mebusu olacak olan Necip Güven Bey'in Ankara'da bulunmasının yanı sıra memleketi olan Mardin ve civar illerin Fransız işgali altında bulunmasıdır (Çalka, 2023).

Ankara'da Necip Güven'in yanından ayrılmayan Hâmid Bey, bu süre zarfında İstiklal Savaşı'nda cephe gerisinde Necip Güven'in verdiği görevleri başarıyla yerine getirmiştir. Özellikle Necip Güven'in Ankara'dan Mardin'e dönüp Fransızların Anadolu topraklarından çıkarılması ile sonuçlanan anlaşmaların yapılmasında Fransızlara karşı yaptığı mücadelesinde Hâmid Nizâmî'nin Ankara'da antlaşmalara dair yapılan yazışmalarda önemli rol oynadığı nakledilmektedir. 23 Nisan 1920'de ilk meclisin toplanmasının ardından Necip Güven'in yönlendirmeleriyle Hâmid Nizâmî, 1922-1924 yılları arasında ortaokul müdürlüğünün yanı sıra kaymakam vekilliği gibi görevlerde de bulunmuştur (Oktay - Bağlum, 1959: 79). Hâmid Bey bu başarılı ve güven veren kişiliği dolayısıyla 1924'te kendisini çok seven ve itimat eden Mehmet Necip Güven'e damat olmuştur. Necip Güven'in kızı Mükrime hanımla hayatını birleştiren Hâmid Bey'in bu evlilikten 1926'da Ali Semih; 1928'de ise Semiha Necla (Baltacıoğlu) adını verdiği çocukları dünyaya gelmiştir.[6] 1932'de Maraş'ta görevliyken dünyaya gelen kızı Türkan

[6] Oğlu Semih Beşkardeş, Mülkiye mezunu olup 2 Şubat 1959 - 27 Eylül 1959 ile 25 Temmuz 1960 - 3 Eylül 1961 dönemlerinde Mülkiyeliler Birliğinin başkanlığını yürütmüştür (Benli, 1996: 63). Ankara Emniyet Müdürü yardımcılığı ve daha sonra Emniyet müdürlüğü yapmıştır. Teşkilatta Sarı Semih diye bilinen Semih Beşkardeş, oldukça güleç ve rahat tavırlı bir şahsiyet olarak tanınmıştır (Özdemir, t.y.: 1). Kızı Semiha Necla (Baltacıoğlu) (ö. 2018) ise Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra dönemin önde gelen siyasetçilerden Salih Zeki Baltacıoğlu (ö.1984) ile evlenmiştir. Bolu'da ikamet etmiş olan Semiha Necla Hanım, bölgenin en tanınan avukatlardan biri olmuş ve Bolu ili

ise birkaç ay hayatta tutunabilmiş ve 30 Nisan 1932'de vefat etmiştir. Kızının ölümünden çok müteessir olan Hâmid Bey, kızı için şu mezar kitabesini kaleme almıştır:

Kızım Türkân İçin Kitâbe !

Zâir! Bu küçük türbede bir sîne defindir;
Bir sine ki firkatzede hicrânı derindir,
Tarihini yazmıştı ecel şöylece nâgam '
"Nûrum bu ufak yaşla ufûlün ne hazîndir"
30.04.1932, Maraş (Beşkardeş, 1956, 50)[7]

Yukarıda bahsedilen ortaokul müdürlüğü ve kaymakam vekilliği gibi kısa sürmüş görevlerinden sonra 1926'da kayınpederi Necip Güven'in isteğiyle Ankara'da Ziraat Bankası şubesinde bankacılık serüvenine başlayan Hâmid Bey, buradaki görevini 1930'a kadar sürdürmüştür.

1930'da Maraş Ziraat Bankası'na atanan Hâmid Bey, 1934-35 yıllarında aynı bankanın müdürlük görevine getirilmiştir (Maraş Vilayet Gazetesi, 1935: 3; Aydın, 2020: 279). Maraş'taki bu görevinden başka şehrin zirai yönden kalkınması için de görevlendirilen Hâmid Bey, bu anlamda şehirde Maraş Zirai Kooperatifi'ni kurmuş ve kooperatifin sağlıklı çalışması için mücadele etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 8/5700; Göl, 2006: 43). Bu görevini sürdürürken ilgi alanı olan hukuk eğitimini de sürdürmüş olan Hâmid Nizâmî'nin kaynaklarda 1936 yılında hukuk fakültesinden mezun olduğu zikredilir (Oktay - Bağlum, 1959: 79). Elimizde bulunan ve kendi el yazısıyla ve eski harflerle tutulmuş "Hukuk-ı Düvel" adlı ders notlarının bulunması bu bilgiyi doğrular niteliktedir.[8]

1937'de Aksaray Ziraat Bankası'nın müdürü olduğunu Resmî Gazete ilanından öğrendiğimiz Hâmid Nizâmî'nin, aynı yıl içerisinde Aksaray'da Atatürk'ün talimatıyla kurulmuş olan Azmi Millî Türk Anonim Şirketi Un Fabrikası'na denetçi olarak atanmış ve bu atama Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Şirketteki murakıplık görevinden sonra 1946 yılında yönetim kurulu üyesi olarak görev almıştır (Gül, 2012: 30-31). Söz konusu Resmî Gazete'deki atama ifadeleri şöyledir:

> *"Ankara Ticaret ve Sanayi Odası Riyasetinden: Sicilli ticaretin 320 numarasında müseccel bulunan Aksaray Azmi Millî Türk Anonim Şirketi hissedarlarının 16/8/1937 günlü alelade toplantısına aid zabıtname ile 1936 senesi bilançosunun ve zabıtnamede yazılı olduğu veçhile 1937 senesi murakibliğine Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Aksaray Şubesi Müdürü Hâmid Nizâmî Beş Kardeşin intihab edildiğinin vaki olan talebe mebni dairede mahfuz vesaike müsteniden 15/9/1937 tarihinde tescil edildiği ilân olunur."* (Resmî Gazete, 1937: 8237).

Devletin güvendiği bir bürokrat olarak dikkatleri çeken Hâmid Bey 1941-1946 yılları arasında Kastamonu'da; 1947-1948 yıllarında Antakya'da; 1948-1958 yılları arasında ise Bolu'da görev almıştır. 1959 yılında Ankara Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcısı olarak atanan Hâmid Bey, 1962 yılına gelindiğinde ise ağır bir hastalığa yakalanmış ve günlerce yatakta kalmıştır.

Baro başkanlığını yıllarca yürütmüştür. Ayrıca Semiha Necla Baltacıoğlu, bu çalışmada bilgi ve belgelerle yardım aldığımız Mehmet Necip Baltacıoğlu'nun annesidir.

[7] Düşürülen tarihte hata mevcuttur. Zira *"Nûrum bu ufak yaşla ufûlün ne hazîndir"* mısraının ebced değeri 1309'dur. Oysa Miladi takvimle verilen tarih 30 Nisan 1932, hicri olarak 1350'ye denk gelmektedir.

[8] Söz konusu bu notlar, Kanada'da bulunan Mehmet Necip Baltacıoğlu'na ait Aile Arşivi'nde bulunmaktadır (Beşkardeş, t.y.)

Yapılan tetkiklerde akciğer kanseri olduğuna dair teşhis konmuştur. O yıllarda bu hastalıkla mücadele noktasında Türkiye'de imkânların çok kısıtlı olması dolayısıyla ailesi onu İngiltere'de ameliyat ettirmek istemiştir. Ancak o, İngilizlerin kendisine ve arkadaşlarına yaptığı zulüm ve baskıları hatırladıkça İngiltere'ye gitmemek için direnmiştir. Nihayetinde orada ameliyat olmaya ikna edilen Hâmid Bey, ailesiyle birlikte İngiltere'ye gitmiş orada ameliyat edilmiştir. Ameliyatının iyi geçtiği söylense de geri döndükten kısa bir süre sonra 1963 yılında fenalaşmış ve aynı yılın ikinci yarısında vefat etmiştir (Çalka, 2023). Aile arşivindeki muhallefâtı arasında tespit edilen bir varakta şairin vefat ettiği yılda kendi hastalığına dair irat ettiği dörtlük şöyledir:

Ben hasta-i aşkam ciğerimde veremim var
Uğrunda fedâ olmaya cânâ kasemim var
Âteş neye sarmış bu cigergâhımı doktor?
Âyân-ı İlâhîde bilirsin kıdemim var (19.06.1963, Ankara).

2. Eserleri

2. 1. Manzum Eserleri

2. 1. 1. *Tûbâ*

Hâmid Nizâmî'nin 1948 yılında kendi imkânlarıyla tabettiği bu eser, şiir kabiliyetini gösteren en önemli eseridir.[9] Eserin ön sözündeki "*Tûbâ*'daki şiirlerimin bir kısmı, I. Dünya Savaşı'nda Hindiçini'de geçen esaret günlerimde, diğerleri de müteakip yıllarda yazılmıştır. Bu şiirleri, doğuşlarındaki ifadelerine sadık kalarak yaşamış oldukları edebî devrenin, üslup ve edası ile okuyucularıma sunmağa karar verdim. Hoş görülürse ne mutlu..." (Beşkardeş, 1948). İfadelerinden anlaşılacağı üzere şiirlerinin önemli bir kısmını Hindiçini'de geçen esaret günlerinde kaleme almıştır. Yine bu ifadelerinden Hâmid Nizâmî'nin bu eserde şekil olarak Osmanlı şiir geleneğine bağlı kalarak şiirlerini kaleme aldığı açıkça anlaşılmaktadır. Eserde toplamda 43 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin 25'i gazel, 10'u mesnevi, 5'i nazm, 2'si müstezad, 1'i ise şarkı nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. Bu manzumelerin sadece birinde hece vezni kullanılmışken diğer tüm manzumelerde aruz ölçüsü kullanılmıştır. Manzum dibace özelliği taşıyan bir dörtlükle eserine başlayan Hâmid Bey, bu eseri tebrik için gökten meleklerin indiğini ifade ederek fahriye örneği de vermiştir:

Tûbâya dalup hayrete düşmüştü felekler,
İnmiş gibi tebrîkine dünyâya melekler,
Hûrîleri iklîlini giymişti cinânın,
Gûyâ eserin ismini tes'îd edecekler. (Beşkardeş, 1948, 3).

Esarette kaldığı yıllarda kaleme alınması dolayısıyla şiirlerinin çoğunda hikmet, felsefe, yalnızlık, ölüm ve karamsarlık gibi konuların işlendiği *Tûbâ*'da az da olsa beşerî aşkın terennüm edildiği örnekler de vardır. Ancak eserde bulunan manzumelerin çoğunda I. Dünya Savaşı yıllarında hayatının en hüzünlü yıllarının ağır yükünün vermiş olduğu sıkıntıların yanı sıra esarette yaşadığı zorluğun, yalnızlığın ve kimsesizliğin sessiz çığlıklarını duymak mümkündür. Örneğin "Şekvâ Rü'yâ" başlığını taşıyan manzumesi, şairin içinde bulunduğu yalnızlığın ne derece derin olduğunu göstermektedir:

[9] Şairin *Tûbâ* adlı eserini tarafımıza ulaştıran ve bu anlamda Hâmid Nizâmî'nin hayatı ve eserlerine dair araştırmaya başlamamıza vesile olan Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak hocamıza şükranlarımızı sunuyoruz.

Neden bir bî-kesim yâ Rab refîkim yok bu âlemde?
Bahârım bir hazân olmuş başım hüsrân ü mâtemde,
Huzûrum yok perişânım serâpa zâr ü efgânım,
Bu hilkatte enîsinden cüdâ düşmüş tek insânım.

Günüm mesmûm gecem muzlim sabâhım nûrdan mahrûm
Hakîkat kalmamış gûyâ gözümde her emel ma'dûm

Bu mevhûmât ü meçhûlât içinde ben neyim bilmem,
Sirişkim dîdeden hüznüm melâlim dinmiyor bir dem. (Beşkardeş, 1948: 14).

Yine "Şarkım" başlığını taşıyan manzumesinde de vatan hasreti başta olmak üzere yalnızlığı ve hüznü işlemiş olan Hâmid Nizâmî, savaşın sona ermesiyle insanların manevi hayatında kıştan sonra bahar geldiğini, her yerde bahar esintilerinin bulunduğunu fakat buna rağmen kendi iç dünyasında hâlen hazan yaşadığını şu mısralarla ifade etmiştir:

Dert ortağı yok geçmeyecek böyle zamânım,
Hasret dolu kalbimle bu yerlerde nihânım,

Âlemde bahâr oldu cihân doldu şetâret,
Bilmem ne zamân son bulacak fasl-ı hazânım? (Beşkardeş, 1948: 45).

Eserinde kaleme aldığı manzumeler arasında Gâzi Giray'ın meşhur "Râyete meylederiz kâmet-i dil-cû yerine / Tûğa dil bağlamışız kâkül-i hoş bû yerine" ile başlayan manzumesine ve Yahya Kemal Beyatlı'nın "Yârin ki her tebessümü dâğ üstü bâğ olur / Destinde câm tutsa semavî çerâğ olur" şeklinde başlayan manzumesi ile "İsmail Dedenin Kâinâtı" başlıklı manzumesine nazirelerinin bulunması Hâmid Nizâmî'nin klasik edebiyatta bulunan nazire geleneğine de bağlı olduğunu göstermesi açısından oldukça kıymetlidir.

Hâmid Nizâmî'nin bu şiir kitabında dikkatleri çeken önemli hususlardan biri, ithaf ettiği şiirlerinin çokluğudur. Bu da şairin ithaf edebiyatında önemli bir yerde zikredilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (bk. Yurttutar, 2008). *Tûbâ* şiir kitabında "Tahayyül" adlı şiirini Faik Âli Ozansoy'a; "Giryelerim" adlı şiirini "Üstâdım" şeklinde hitap ettiği Mehmed Âkif Ersoy'a; "Edemem ki" adlı şiirini "Kardeşim" olarak muhabbetini dile getirdiği Muhittin Somel'e; "Mardin'e" adlı şiirini "Hemşehrim" olarak zikrettiği Osmanlı'nın son, Cumhuriyetin ilk önemli hukukçularından olan Ebül'ulâ Mardin'e ithaf etmiştir. Bunların yanı sıra aynı eserde "Bir Meçhuleye", "O'na", "Aband'a", "Harbiye'ye" ve "Babama" adlı şiirler de ithaf ettiği diğer manzumeler olarak dikkatleri çekmektedir.

2. 1. 2. *İksîr*

Hâmid Nizâmî'nin ikinci manzum eseri olan bu eser, şairin 1956 yılında yine kendi imkânlarıyla tabettirdiği bir eserdir. Bu eseri *Tûbâ* adlı eserinden farklı kılan husus, hemen tüm manzumelerin sonunda nerede ve hangi tarihte kaleme alındıklarına dair notun düşülmüş olmasıdır. Bu bilgiler, şairin hayatı ile kaleme aldığı manzumeler arasındaki ilişkiyi göstermede oldukça kıymetli bilgilerdir. *Tûbâ* eserinde olduğu gibi bu eserine de manzum dibace özelliği taşıyan bir dörtlükle başlayan Hâmid Bey, bu dörtlükte şiirlerinin kaynağının eski şiir geleneği, ilhamının ise Osmanlı tarihi olduğunu ifade etmiş ve kendi eserini methederek yine bir fahriye örneği vermiştir:

Aldım suyu eski bir pınardan;
İlhâmı da köhnemiş çınardan,
"İksîr" gibi bir eser belirdi,
Sâkîleri başka bir diyardan. (Beşkardeş, 1956: 1).

Eserin içinde 52 manzume bulunmaktadır. Hâmid Nizâmî, söz konusu bu manzumelerin 41 adedini Bolu'da Ziraat Bankası'nda müdürlük yaptığı yıllarda kaleme almıştır. Diğer manzumeleri ise Hindiçini/Thatmyo (2), Ankara, İstanbul, Kastamonu, Maraş ve Irak'ta kaleme almıştır. Dört manzumede ise tarih ve yer bilgisi bulunmamaktadır.

Yine tüm manzumelerde aruz ölçüsünü kullanan Hâmid Nizâmî, bu anlamda geleneğin bir takipçisi olduğunu bu eserde de göstermiştir. Manzumelerin 20'sini mesnevi, 17'sini gazel, 5'ini kıt'a, 5'ini nazm, 3'ünü müfret şeklinde nazmeden Hâmid Bey, 1'er müstezat ve şarkı da nazmetmiştir.

İçerik olarak bu eserdeki şiirlerinde Hâmid Nizâmî, başta Osmanlının eski günlerine özlem olmak üzere, esaretin elemi, vatana hasret, hikmet, varlık felsefesi ve aşk konularını işlemiştir. Örneğin aşağıdaki manzumesi incelendiğinde Ziya Paşa'nın *Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm / Dolaştım mülk-i İslâm'ı, bütün virâneler gördüm* (Kahraman, 2001: 128) ile başlayan manzumesini hatırlatan ifadeleriyle I. Cihan Harbi'nden sonra Doğu memleketlerinin eskiye ait ihtişamlarından eser kalmadığını esefle dile getirdiği görülmektedir:

Yine Şarkın o harâb ülkelerinden geçtim,
Âsiyâbındaki durgun sularından içtim.

Yükselen kubbelerin haşmeti olmuştu masal,
Pınarından, çınarından süzülen sâde hayâl

Güneşin göllere resmettiği meşher Belde,
Bu mu âtiye kalan tantanalardan elde?

Muhteşem Şarkın o mâzîdeki dârâtı yine,
Beni hülyâları sarmıştı derinden derine. (Beşkardeş, 1956: 2).

Yine özellikle Hindiçini'deki esaret günlerine dair bir vesika görünümünde olan aşağıdaki manzumeden anlaşıldığı kadarıyla şairin orada geçirdiği her gün kendisi için kara bir gündür. Bir hasbihâl tarzında ve sergüzeşt-nâme türünde değerlendirilebilecek aşağıdaki manzumeden vatanına dönme hasreti içerisinde yanıp kavrulan, gözyaşı döken bir insanın günden güne ümidinin tükendiğini, çektiği ıstırabın artık çekilmez bir hâl aldığını hatta "*Harâb olan bu binâ-yı vücûdu ben yakayım / Azâba kalmadı asla tahammülüm heyhat! / Değer mi hiç çekilen ızdırâba karşı hayat?"* ifadeleriyle kendi yaşamına son vermeyi dahi düşündüğünü bundan dolayı da çok inandığı ve güvendiği Rabbine niyazda bulunduğunu anlamak mümkündür:

Tükenmiyor; şu siyah günlerin garîb derdi,
Sürüklüyor beni her gün harâbelerde zebûn…

Hayatımın biricik ihtiyâcı hep bu idi:
Bu sızlayan, kanayan ömre bir şifâ ve sükûn,

Bu sızlayan, kanayan derde ey ilâhi semâ'!
Harabelerde, ademlerde bir penâh aradım.

Yazık ne çâre bulundu ne bir ümîd ne devâ!
Semâvî yurduma yıllarca muntazır yanarım.

Müyesser olmayacaksa şifâ, halâs, rehâ,
Bükâ nasîb ise ya Rab! Bükâ olup çıkayım!

Huzûra, arşa kadar bîmuhâbâ bî-pervâ,
Harâb olan bu binâ-yı vücûdu ben yakayım.

Azâba kalmadı asla tahammülüm heyhat!
Değer mi hiç çekilen ızdırâba karşı hayat?
Hindi Çini Thatmiyo 18.05.1918 (Beşkardeş, 1956: 10).

Şiirlerinde geçmiş dönemlerde felsefe, hikmet ve kelam sahasında tartışılmış bazı konulara dair düşüncelerine de yer veren Hâmid Nizâmî'nin özellikle kâinatın mahiyeti ve insanın yaratılışı üzerinde zihnî mütalaalar yaptığı görülmektedir. Aşağıdaki örnekte kâinatın sadece en, boy ve derinlik şeklinde tanımlanabilecek üç boyutla sınırlandırılamayacağını, bu evrenin boyut olarak sonunun olmadığı gibi başlangıcı hakkında da fikir beyan edilemeyeceğini ifade etmiştir:

Üç buûd ile kevni etme tahdîd,
Yoktur o hudûsun intihâsı...
Bir cüz'ünü eylemekle tecrîd,
Zannetme bulunsun ibtidâsı! (Beşkardeş, 1956: 3).

Yine bir müfret beytinde yaratılışın özünün yani sırlarının insan gözüyle görülemeyeceğini, insan gözünün sadece görülebilen varlıkları temaşa edebilecek şekilde Allah tarafından yaratıldığını şu şekilde izah eder:

Hilkatin künhüne enzâr nüfûz eyliyemez,
Dîdeyi, sathî temâşâya muhassas kılmış. (Beşkardeş, 1956: 6).

İksîr'de Mehmet Âkif'in manzum hikâye nevinden şiirlerini hatırlatan örneklere de yer veren Hâmid Nizâmî, "Gölde Bir Gece", "Mehmet… Irak Cephesinde…", "Hayat ile Mücadele", "Atlı", "Deniz Efsanesi" ve "Nuh-Tufan" şiirlerini bu tarzda kaleme almıştır.

Tûbâ şiir kitabında olduğu gibi bu eserde de Hâmid Nizâmî, belli ya da meçhul şahıslara şiirler atfetmiş ve bu anlamda ithaf edebiyatının önemli bir ismi olmaya namzet olduğunu göstermiştir. Buna göre bu eserde, bir şiirini "Büyük Kardeşim Dr. Necati'ye", bir şiirini "Dr. Kemal Kuthan'a" bir şiirini "Anneme" başlığıyla vefat eden validesine ve bir başka şiirini de "Sana" başlığıyla meçhul birine atfetmiştir.

2. 1. 3. *Manzum Yasin-i Şerif ve Namaz Sureleri Tercümesi*

Hâmid Nizâmî'nin Arapçaya vukufiyeti ile dinî bilgi ve tecrübesini şairliğiyle birleştirdiği ve 1961'de tabettiği eseri olan *Manzum Yâsin-i Şerif ve Namaz Sureleri Tercümesi,* Türk edebiyatında Manzum Kur'an Tercümeleri geleneğinin önemli bir halkası olarak değerlendirilebilecek bir örneğidir.

Edebiyatımızda manzum Kur'an tercümeleri geleneğinin bilinen ilk örnekleri, XVI. yüzyıldan itibaren Latîfî, Ahmed-i Dâ'î, Seyyid Muhammed, Şakir Ahmet Paşa, Senâ'î Şeyhülislâm Yahyâ Efendi gibi şairler tarafından ortaya konan eserlerdir (Söylemez, 2019: 1). Osmanlı döneminden sonra Cumhuriyet döneminde de Kur'an'ın bazı surelerine dair manzum çeviri denemelerinin yapıldığı görülmüştür. Behçet Kemal Çağlar (öl.1969), Enver Tuncalp (öl. 1992), Bedri Noyan (öl. 1997), İlahiyatçı-yazar Emin Işık (öl. 2019), Adil Ali Atalay (Vaktidolu), A. Adnan Sütmen, Rıza Çiloğlu ve İlahiyatçı-yazar Nusret Çam gibi müelliflerin bu yönde kaleme aldıkları manzum Kur'an tercümeleri mevcuttur (bk. Ecer, 2009: 210-211).

Esere Fatiha suresinin manzum çevirisiyle başlayan Hâmid Nizâmî Bey, daha sonra sırasıyla Yasin, Nas, Felak, İhlas, Tebbet, Nasr, Kâfirun, Kevser ve Mâûn surelerinin tercümelerini nazmetmiştir (Beşkardeş, 1961). Fatiha suresini 14'lü hece vezniyle yazan Hâmid Nizâmî, Yasin suresinin ilk kısmını *mef'ûlü mefâ'îlün fe'ûlün* yazarken orta kısmını 15'li hece vezniyle, son kısmını yine *mef'ûlü mefâ'îlün fe'ûlün* aruz kalıbıyla nazmetmiştir. Nâs, Tebbet, Kâfirûn ve Nasr surelerini 14'lü; Felak suresini 12'li; İhlas suresini 8'li; Kevser suresini 10'lu hece vezniyle yazarken Mâun suresini ise aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle kaleme almıştır.

2. 1. 4. *Hâzım*

Tûbâ adlı şiir kitabının son sayfasında Hâmid Bey'in yayımlanacak eserleri arasında gösterilmiş olan bu manzum piyes, Hindiçini'de Thatmyo esareti yıllarında kaleme alınmış olup yayımlanmamıştır. Aile arşivinde sadece dağılmış bir iki varakına ulaşılabilen eser, maalesef kayıptır.

2. 2. Mensur Eserleri

2. 2. 1. *Zaferden Zafere*

İstiklal Harbi hatırası olarak 1940'ta kaleme alınan bu piyes, İstiklal savaşını konu alan tarihi piyes olarak dikkate alınması gereken bir eserdir. Piyes, daktilo edilmiş ancak yayımlanmamıştır. Eserin üzerinde müellifin kalemle tashihleri bulunmaktadır. Üç perdeden oluşan bu piyesteki kahramanlar, İstiklal Harbi'ni yaşamış şahısları temsilen oluşturulmuş karakterlerdir. Karakterler, Türk Cephesi Kumandanı, Cephe Erkân-ı Harbiye Reisi, Birinci Fırka Kumandanı, Sekizinci Fırka Kumandanı, Cephe Yaveri, Düşman Generali, Düşman Zabiti, Düşman İkinci Zabiti, İhtiyar Türk Köylüsü, Türk Çocuğu, Türk Yüzbaşısı, Türk Mülazımı, Türk İkinci Mülazımı şeklinde ifade edilmiştir (Beşkardeş, 1940).

2. 2. 2. *Hatıralar*

Hindiçini'de esir olarak kaldığı yıllarda Hâmid Bey'in günce olarak tuttuğu notları ihtiva etmektedir. Aile arşivini elinde bulunduran Mehmet Necip Baltacıoğlu, bu eserin 1960'lı yıllara kadar aile arşivinde bulunduğunu, kendisinin de bu hatıraları okuduğunu ancak Hâmid Bey'in vefatından sonra maalesef bu eserin kaybolduğunu ifade etmiştir (Çalka, 2023).

Sonuç

Tespitler ışığında Hâmid Nizâmî Bey'in hayatı ve eserlerine dair şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kaynaklarda asıl adının Hâmid İzzet olarak tespit ettiğimiz şairin ikinci ismi olan Nizâmî, şairin şiirde kullandığı mahlasıdır. Ancak daha sonra bu ismi soyadı kanunuyla birlikte ikinci isim olarak ismine eklemiştir.
2. Hâmid Nizâmî, XIX. asrın sonlarında, Osmanlı'nın en zor dönemlerinde Mardin'de dünyaya gelmiş, 1916 yıllarının ortalarında I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Kût'ül Amâre savaşlarında tümgeneral Charles Vere Ferrers Townshend yönetimindeki İngiliz birliklerine karşı savaşmış ve İngilizlere esir düşmüş bir Osmanlı zabit vekilidir. Bu zor dönemlerinde şiir yazmaya başlamış olan Hâmid Nizâmî, hayatının son demlerine kadar şiir yazmış, hatta ölümüne neden olan müzmin hastalığını da şiirleştirmiştir.
3. Osmanlı şiir geleneğine vâkıf bir şair olarak şiirlerinin çoğunu aruzla kaleme almış olan Hâmid Nizâmî'nin aruzu kullanmada mahir bir şair olduğunu söylemek mümkündür.
4. Şiire olduğu kadar musikiye de meraklı bir şahsiyet olduğu anlaşılan şairin özellikle *Tûbâ* şiir kitabında bulunan "Fasıllarla Başbaşa" şiirindeki ifadeleri, onun musiki ilmi hakkındaki derin bilgisini göstermesi bakımından oldukça kıymetlidir.
5. Dört manzum, iki mensur olmak üzere altı esere sahip olan Hâmid Nizâmî'nin farklı türlerden eserlere sahip olması, kuvvetli bir edebî kişiliğine ve ileri seviyede yazma kudretine sahip olduğunu göstermesi bakımından değerlidir.
6. Eserleri arasında manzum Kur'an tercümesinin bulunması, Hâmid Nizâmî'yi gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde az sayıda örneği bulunan bu türün önemli bir halkası konumuna yükselttiği söylenebilir.
7. Hâmid Nizâmî'nin şiirlerinde dikkatleri çeken önemli hususlardan biri, gerek *Tûbâ* adlı eserinde gerekse *İksîr* adlı eserinde ithaf ettiği şiirlerinin çokluğudur. Bu da şairin ithaf edebiyatında önemli bir yerde zikredilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.
8. *Tûbâ* ve *İksîr* adlı eserlerinde Mehmet Âkif'in manzum hikâye nevinden şiirlerini hatırlatan örneklere yer vermiştir. *Tûbâ*'da "Büyük Dîvân", "Tatmiyo Geceleri" başlıklı manzumeler; *İksîr*'de ise "Gölde Bir Gece", "Mehmet… Irak Cephesinde…", "Hayat ile Mücadele", "Atlı", "Deniz Efsanesi" ve "Nuh-Tufan" başlıklı manzumeler bu tarzda kaleme almıştır.
9. Gelenek ve gelecek arasında bir şair olarak karşımıza çıkan Hâmid Nizâmî'nin şiir özelliklerinden biri de eserlerinde kaleme aldığı manzumeler arasında Divan şiirinde bulunan nazire geleneğini de sürdürmüş olmasıdır. Bu da Hâmid Nizâmî'nin klasik edebiyat geleneğine de bağlı olduğunu göstermesi açısından oldukça kıymetlidir.
10. Tespit edilen eserleri ve şiirleri incelendiğinde Hâmid Nizâmî'nin 20. yüzyılda yaşayıp Osmanlı şiirinin hemen tüm inceliklerini kullanarak şiirler kaleme alan önemli edipler arasında gösterilebilecek bir şahsiyet olduğu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Akkor, Mahmut (2006). *I. Dünya Savaşında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Altın, Hakan (2017). "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkes Göçleri (Çerkes Sürgünü)". *Belgi*, 14, 580-591.

Asan, Hakan (2016). *Kırım ve Kafkasya'dan Diyarbakır ve Çevresine Göçler (1876-1914): Elazığ, Malatya, Mardin ve Diyarbakır Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi.

Aydın, Nurhan - Kaya, Handan (2021). "Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkez Göçleri". *Tarih ve Günce -Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi- Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic,* 9, 223-254.

Aydın, Süavi vd. (2019). *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*. (3. Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aydın, Tülay (2020). "Tülay Aydın, "Tek Parti Döneminde Chp'nin Maraş İl Teşkilatı (1936-1946)". *Maraş Araştırmaları-I*. (ed. İbrahim Solak), Konya: Palet Yayınları.

Benli, Hasan Tahsin (1996). *Mülkiyeliler Birliği Tarihi 1946-1996.* Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Beşkardeş, Hâmit Nizâmî (1956). *İksîr.*

Beşkardeş, Hâmid Nizâmî (1961). *Manzum Yasini Şerif ve Namaz Sûreleri*. Ankara.

Beşkardeş, Hamid Nizâmî (t.y.), *Hukuk-ı Düvel, (Ders Notları)*. Mehmet Necip Baltacıoğlu Aile Arşivi, Kanada.

Beşkardeş, Hamit (1940). *Zaferden Zafere.*

Beşkardeş, Hâmit Nizâmî (1948). *Tûbâ.*

Çalka, Mehmet Sait (2023). "Mehmet Necip Baltacıoğlu'yla Dedesi Hamit Nizami Beşkardeş Üzerine Ses Kaydı". Görüşme Tarihi: 26 Ağustos 2023.

Ecer, A. Vehbi (2009). "Kur'ân-ı Kerim'in Manzum Tercüme Denemeleri". *Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 2/3, 207-213.

Eldem, Turgay (2021). "Cihan Harbi'nden Sonra İtilaf Devletlerinin Mardin Sancağı'nı İşgal Girişimleri". *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD) The Journal of International History Researches,* 5/2, 251-267.

Göl, Ercan (2006). *Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Maraş'ın Sosyoekonomik Yapısı ve Gelişimi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Projesi.

Gül, Mustafa Fırat (2012). *Aksaray Azmi Milli Türk Anonim Şirketi*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kahraman, Kemal (2001). *Ziya Paşa*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kızılay Arşivi (1917). "Esir Kartı, Hamid İzzet", Arşiv No: 35452, Sıra No: 30821, Liste No: 59, Sayfa No: 6.

Maraş Vilayet Gazetesi (1935). "Tayin-Haber". Yıl: 2, sayı: 75, s. 3, 26 Şubat 1935.

Milliyet Gazetesi (1981). "Vefat-Abdülkerim Beşkardeş". s. 4, 01 Şubat 1981.

Oktay, Afşin - Bağlum, Kemal (1959). *Biyografiler Ansiklopedisi*. İstanbul: Bereket Matbaası.

Özdemir, Erol (t.y.), "İsmail Hakkı Demirel İle Söyleşi-12/24 Sisteminin İlk Uygulayıcısı", https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/41/15-16-17-18-19-20-21-22-23-24.htm

Resmi Gazete (1937). "İlanlar". s. 8237, 20 Eylül 1937.

Söylemez, İdris (2019). "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Şeyhulislâm Yahyâ Efendi'nin Tertib-i süveri'l- Kur'ân'ı". *Universal Journal of Theology,* 4/1, 1-14.

Taşkıran, Cemalettin (2006). *Ana Ben Ölmedim - I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*. 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Tonga, Necati (2007). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Divan Şiiri Tartışmaları ve Gelenekten Faydalanma". *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4, 771-782.

Yurt Ansiklopedisi (1984 1981). "Kahramanmaraş". C. 8. İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Yurttutar, Mustafa (2008). *İthaf Edebiyatı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Extended Abstract

There are such personalities in Turkish literature who have never been recognised and introduced despite having a remarkable understanding of art and valuable works. We believe that we, the researchers, have a right on these forgotten personalities whose works have not been studied after their deaths. Therefore, it is necessary to reveal the biographies of these personalities, to bring their works to light and more importantly to bring them into the literature of Turkish literature.

A poet whose life and art have not been studied, whose biography has not been revealed, and whose works have not been analysed is Hâmid Nizâmî, who was born in Mardin in 1898. There is very limited information about the life of this poet, who has literary works in genres such as plays and memoirs, as well as poetry books titled *Tûbâ* and *İksîr*, which he wrote in aruz, especially his verse translation of the Qur'an.

In this study, the works of Hâmid Nizâmî, who we think is a poet who can be counted among the important personalities of his period and Turkish literature in general with the works he wrote and the poems he wrote in aruz, are focused on his works, especially his biography, and in the conclusion part, opinions about his literary personality are put forward in the light of the determinations obtained from these works. Accordingly, Nizâmî, the second name of the poet, whose real name is Hamid İzzet, is the pseudonym used by the poet in poetry.

Hâmid Nizâmî was an Ottoman soldier who was born in Mardin at the end of the nineteenth century, during the most difficult periods of the Ottoman Empire, fought against the British troops under the command of Major General Charles Vere Ferrers Townshend in the battles of Kût'ül Amâre on the Iraq Front in World War I in mid-1916 and was captured by the British. He started writing poetry during these difficult times. Hâmid Nizâmî wrote poetry until the end of his life and even poetized his illness that caused his death.

As a poet who adhered to the Ottoman poetic tradition, we can say that Hāmid Nizāmī, who wrote most of his poems in aruz, was a successful poet in using aruz. He is a person who is interested in music as well as poetry. Especially his expressions in the poem "Fasıllarla Başbaşa" in his poetry book Tûbâ are very valuable in terms of showing his deep knowledge of music science.

Hâmid Nizâmî has six works, four in verse and two in prose. The fact that he has works from different genres shows that he has a strong literary personality and advanced writing power. The presence of a verse translation of the Qur'an among his works has made Hâmid Nizâmî an important link in this genre, which has few examples both in the Ottoman period and in the Republican period.

One of the important issues that draws attention in Hâmid Nizâmî's poems is the number of poems he dedicated. This has brought the poet to an important place in dedication literature. Among the people to whom he dedicated his poems, the most striking figures are Faik Âli Ozansoy, Mehmed Akif Ersoy, Ebül'ulâ Mardin and Dr. Kemâl Kuthan.

In his works titled Tûbâ and İksîr, he included examples reminiscent of Mehmet Akif's verse story genre. This characteristic of his shows that the poet followed in the footsteps of important figures of modern literature and that he also followed the characteristics of the developing modern poetry.